

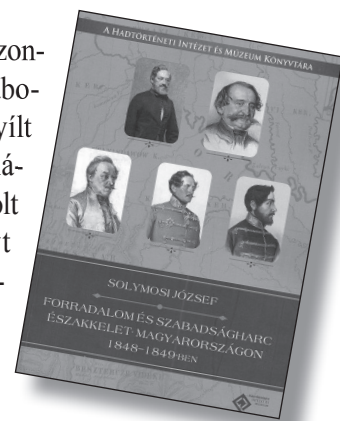
Együttműködés a végeken Solymosi József: *Forradalom és szabadságharc Északkelet-Magyarországon 1848–1849-ben*, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2013.

Ung, Bereg, Máramaros és Ugocsa. A négy megye együtt: Északkelet-Magyarország. A jól körülhatárolható történeti táj kisebb-nagyobb darabjai ma négy ország területén fekszenek: a nagyobbak Ukrajnában és Romániában, a kisebbek Magyarországon és Szlovákiában. A régió (nagyobbik részének) újabb kori elnevezése az 1930-as évektől Kárpátalja, amelyet földrajzi értelemben azonban már a XIX. század második felében is használtak. Nevezték 1918-tól Podkarpatszka Rusznak akkor, amikor Csehszlovákiához tartozott (a Kárpátalja elnevezés a csehszlovák közigazgatási egység nevének fordításaként terjedt el), akkor pedig, amikor a Szovjetunió része volt, Zakarpatszka oblaszty, vagyis Kárpátontúli terület volt a hivatalos elnevezése. (Moszkvából nézve valóban a Kárpátokon túl feküdt, magyar nézőpontból persze furcsa.) 1939-ben, a történelem viharában felbukkant Kárpát-Ukrajnaként is. A XX. században ide-oda vett, sokat és súlyos veszteségeket szenvedett vidékről beszélünk.

Viharos volt az az időszak is, amelyről Solymosi József kötete szól, hiszen Ung, Bereg, Máramaros és Ugocsa megye, vagyis Északkelet-Magyarország 1848/49-es történetét tárgyalja. A régió azonban kimaradt az önvédelmi, majd függetlenségi harc sorsdöntő eseményeinek fősodrából. A nagy hadmenetek elkerülték, területén jelentős ütközetre nem került sor. A négy megye egyszerű hátság maradt. Mégis, éppen ezek az egyszerű „hátságok” biztosították a feltételeit a történelmi tudatunkban szabadságharcnak nevezett és az orosz birodalom elsöprő erejű katonai beavatkozásáig győztesnek tekinthető fegyveres küzdelemnek. A szerző széleskörű levéltári anyagot feltárva ismerteti, hogy az 1848. áprilisi törvények életbeléptetésével hogyan indult meg a jobbágyfelszabadítással, az úriszékek, a papi tized eltörlésével, a közteherviselés megvalósításával, a vármegyék átszervezésével a polgári Magyarország békésnek remélt építése ezen a távoli vidéken, hogyan zajlott a nemzetőrség szervezése, majd az első népképviselői országgyűlésre a követválasztások, és kik lettek az első „népképviselők”.

Az építkezésre szánt erőket azonban hamarosan a kényszerű háborús készülődés kötötte le, a nyílt fegyveres konfliktus kirobbanásával egyre több katonára volt szüksége az országnak, folyt a toborzás, az újoncállítás. Solymosi József bemutatja azokat a politikusokat, akik királyi biztostként, majd kormánybiztostként vállalták először a közigazgatás átalakításának irányítását, a rend fenntartását, majd a katonaság szervezését, felszerelését és a határvédelmet: a hegyi átjárók eltorlaszolását, a hágók járhatatlanná tételét és őrzését. Elsősorban Eötvös Tamás, Szintay János, a román származású Mihályi Gábor és a később mellérendelt, ugyancsak román származású Mann József kormánybiztosok érdeme, hogy az egyre szaporodó feladatokkal sikerült megbirkózni. 1849 őszén nem véletlenül ítélte a cs. kir. hadbíróóság mindannyiukat először kötél általi halálra és teljes vagyonekobzásra, amely ítéleteket később azonban enyhítették.

Földrajzi helyzetéből adódóan Északkelet-Magyarország mégis fontosabb szerepet játszott, mint első pillanatra látszik. Galíciával lévén határos, az itteni, egyébként csekély magyar haderőnek kellett biztosítania az országhatár védelmét, ugyanis folyamatosan fennállt a veszélye annak, hogy a cs. kir. csapatok betörnek az országba, mint ahogy ez többször meg is történt. E kisebb összecsapások mellett jelentősebb az április 22-i podheringi ütközet volt. Ekkor Martiny Frigyes őrnagynak sikerült megállítania a Munkács felé előrenyomuló osztrák dandárt, amely tervét végül feladta, és az útjába eső falvakat kifosztva visszavonult Galíciába. És bár az egyetlen itteni vár, Munkács nem tartozott a komoly erődtípusok közé (II. József politikai és köztörvényes bűnözők börtönévé minősítette le), a fentiek miatt mégsem volt mindegy, hogy ki birtokolja a vidék fölé magasodó várat. Munkács 1848 őszén magyar kézbe került, parancsnoka, Mezősy Pál őrnagy csak 1849. augusztus 26-án, a világsi fegyverletételt követően adta át az ide felvonuló orosz tábornok erőinek. A környék üzemei, elsősorban a munkácsi és a kabolapolyánai vasgyár az olyannyira szükséges lőszergyártásból vették ki a részüket. Az itteni történelemnek része a Galíciából hazaszökő huszároké is. A 6. (Württemberg) huszárezred 1848 májusában hazatért legendás századának példáját összfelüldöztetést, veszteségeket vállalva a 8. (Coburg) és

a 10. (Vilmos) huszárezred több osztálya követte. Az ide érkező huszárokat azonnal indították is tovább a különböző hadszínterekre. Kevésbé dicsőséges az Északkelet-Magyarországon szervezett lengyel egységek és parancsnokaik itteni, esetenként szélhámoságnak is minősíthető szereplése (mindegyiknek Henryk Rembowskié), amelyről Solymosi József ugyancsak beszámol.

Báró Perényi Zsigmond személyében, akinek birtokai Bereg és Ugocsa megyében feküdtek, a régió vértanút adott a magyar történelemnek. Az elveihez mindvégig hű, idős politikus az országgyűlés felsőházának alelnöke, az Országos Honvédelmi Bizottmány tagja, a Hétszemélyes Tábla elnöke volt. A cs. kir. hadbíróként a Függetlenségi Nyilatkozat egyik aláíróját kötélt általi halálra ítélte. 1849. október 24-én végezték ki Pesten. Nem e vidék szülötte volt a másik vértanú, a nyelvújító Kazinczy Ferenc legkisebb fia, Kazinczy Lajos ezredes, akinek tevékenysége ugyancsak ide kötődik. Munkácson szervezte önálló hadosztályát, a körülmények szerencsétlen összejárásának folytán azonban elszigetelődött, s végül Zsibón, az oroszok előtt tette le a fegyvert. A 29 éves Kazinczyt október 25-én Aradon végezték ki.

Addig, amíg az ország más, nemzetiségek lakta vidékein véres polgárháború robbant ki, itt nem alakult ki komolyabb, a magyar kormányzat ellen fegyvert ragadó nemzetiségi mozgalom. Pedig a régió nagyobb részét nem magyar ajkú népesség lakta. Érdekes összesíteni a Solymosi József által közölt korabeli statisztikai adatokat. Eszerint a négy megye lakossága együttesen 468 838 főt számlált, s ennek csupán egynegyede volt magyar: 119 816 lélek. A legnagyobb népességet az „orosz” ajkúak (vagyis a ruszinok) adták, lélekszámuk 235 266 fő volt, vagyis a teljes lakosság fele. A románság főként Máramarosban, kisebb részt Ugocsában élt, összesen 64 917 fővel. A zsidóság alkotta a negyedik legnagyobb népcsoportot a maga 24 589 lélekszámával. A római katolikus és a református egyház a magyarokat tudhatta híveinek. A hívek együttes száma azonban 125 905 fő volt (49 117+76 778), ami azt mutatja, hogy főként a római katolikusok között lehetett a kis létszámú német ajkú és szlovák lakosság nagy része is. A görög katolikus vallás követői 317 252 főt számláltak, ami a régió teljes népességének meghaladta a kétharmadát, vagyis a ruszin és a román népesség ezen a vidéken teljes egészében a görög katolikus egy-

ház híve volt. Az tehát, hogy a görög katolikus papság az 1848-as társadalmi reformok és a fegyveres önvédelem ügye mellé áll-e, vagy pedig ellenpropagandát fejt ki, döntő volt a népmozgalmak alakulását illetően is. Kutatási tapasztalatai alapján Solymosi József úgy fogalmaz, hogy „a többségben lévő nemzetiségek helyi vezető rétegei, a kevés román származású, de már elmagyarosodott megyei tisztviselő és a ruszin papság kezdettől fogva támogatta a magyar polgári átalakulást, és később egyértelműen a szabadságharc oldalára állt.” Lázadások, fegyveres incidensek előfordultak ugyan, de esetenként magyar tisztviselők önkényeskedéséből adódóan, főként pedig a vidék perifériáin, ahol a helyi lakosokat a határ túloldaláról bujtogatták. Ilyesmirel lehetett szó akkor is, amikor az 1849. március 20–21-i toronyai összecsapás után a Galíciából betört császári csapatoktól vereséget szenvedett és menekülő Ugocsa megyei salánki nemzetőrök nagy részét a helyi ruszin lakosság felkoncolta. 1848/49 fordulójáig pedig az Erdéllyel határos Máramaros déli részén a közeli, 2. román határezred tisztjei szították az elégedetlenséget a lakosság körében. „Oláh köznemeseink fájlalva azt, hogy az adótól és katonáskodástól való mentességüket elvesztették, s mert Naszódra Urban határőrvidéki ezredes és hívei által ezen kiváltságuknak visszanyerése nekik megígértetett”, a régi állapot visszaállítását kívánták – emlékezik egy szemtanú.

Az, hogy Északkelet-Magyarország viszonylag nyugodt hátszínként szolgálta az önvédelmi, majd függetlenségi háború ügyét, együtt köszönhető a helyi közigazgatás élén álló tisztviselőknek és politikusoknak, az itt élő nemzetiségek békés magatartásának és az itteni görög katolikus papság lojalitásának. Solymosi József munkája arra az összefüggésrendszerre irányítja a figyelmet, amely ezt a törekény együttműködést az ellene fellépő erők dacára lehetővé tette. Amíg ő osztrák és magyar levéltári anyag alapján dolgozta fel a kérdéskört, addig a kárpátaljai fiatal kutató, Molnár Ferenc (például *A máramarosi ruszinság 1849. évi története* vagy *A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye főpapsága és a ruszin identitás viszonyrendszere 1848–1849-ben* című tanulmányában) a Kárpátaljai Állami Levéltár beregszászi részlege iratanyagát használva és Solymosi József munkájára építve folytatja e sokféle népességtől lakott régió közös múltjának feltárását.

Rosonczy Ildikó